

T1- Ömer Yağmur, 17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı, Kesit Yayınları, 9786059100632, İstanbul, Ekim 2019

Fezzi ÇİMEN¹

İnsan zekâsının mahsüllerini koruyarak sonraki nesillere aktarmayı sağlayan yazının icadı, dil eğitime ve bilimsel faaliyetlere yeni bir boyut kazandırmıştır. Özellikle yazıdan alfabeyle geçişle birlikte yazı, tüm kültürleri etkilemiş ve birçok etnik grup kendi yazı dillerini oluşturmuştur. Dünyada her dil biricik ve millî olmasına rağmen dil seslerinin somut biçimleri/toplu simgeler topluluğu olan alfabeler, buna paralel değildir. Yani her toplum kendine mahsus bir dili olmasına rağmen alfabeti yoktur. Alfabeler dildeki mevcut seslerin yazıya dökülmüş biçimleridir. Pekâlâ her millet hatta her insan vokal ve konsonantlarıyla standartlaşmış bir dilin seslerini küçük bir gayretle simgelere dönüştürebilir. Lakin kadim insanların zihninde kendine mahsus yepyeni bir alfabe üretmek çok önemli görülmediğinden birçok kültür, komşusunda veya yakın çevresinde bulunan bir alfabeyle kendi dil yapısına uygun hâle getirerek kullanmayı tercih etmiştir. Bu uyarılma, alınan

alfabede olmayan seslerin o alfabeyle ihdas edilmesi biçiminde gerçekleşmiştir. İdeal bir alfabede her ses için bir sembol kullanımı esastır. Buna rağmen bir simgenin birden fazla sesi ve görevi temsil ettiği, bazen de birden fazla simgenin bir sesi veya simgeyi temsil ettiği durumlar olabilir.

Bilinen ilk yazılı metin olan Göktürkçeden, Uygurcadan günümüze Türkçenin yazımı için Arap, Kiril, Ermeni, Süryani, Yunan, Latin vb. birbirinden farklı birçok alfabe kullanılmıştır.²

Bu alfabeler içinde bin yıla yakın bir süre kullanılan Arap alfabesinin özel bir yeri vardır. Türklerin İslam'ı kabulüyle başlayan Arap alfabesinin kullanımı 1928'de yapılan Harf Devrimi'ne kadar sürmüştür. Bu kadar uzun bir dönem kullanılan Arap alfabesiyle yüzlerce yıl içinde binlerce müellif tarafından Türkçenin ifade ve yazı imkânlarıyla bütün kelime dağarcığını ortaya koyan tıptan astronomiye, fıkıhtan kelâma, edebiyattan tarihe eserler kaleme alınmıştır. Bununla birlikte Arap harflerinin Türkçenin seslerini temsil etmede yetersiz kaldığı durumlar vardır. K ile g için aynı harf kullanılır; ekler tek biçimli yazılır, duruma göre 2, 4, 8 türlü okunabilir. Özellikle “vav”, “ya”, “elif” harfleri uzatma, okutma ve asli harf olma gibi üç durumu temsil eder. Yani yazı dili ile konuşma arasında imladan kaynaklı bir farklılık söz konusudur. Bugün Türkiye'de lisansüstü çalışmalarda çokça yapılan transkripsiyon, transliterasyon çalışmalarının sebebi bu durumdur. Doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi arasındaki birçok fonetik özellik farkı bu okuma/yorumlama biçimiyle ortaya çıkar. Böylelikle yazıda olmayan, okumada ortaya çıkan ünlü uyumları ve konsonant tercihleri görülür. Her ne kadar yazı dilinde bir standartlaşma olsa da söz konusu devrin insanların konuşma biçimlerini bu metinlerden çıkarmak olası değildir. Bahsi geçen dönemlerde insanların nasıl konuştuğunu gösteren bir kayıt cihazı da olmadığı için konuşma dilinin özelliklerini Arap harfli metinlerden çıkarmak (Bazı müellifler konuşma

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstinye Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (İstanbul, Türkiye) fcimen@istinye.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3734-7257 [Tanıtma, Tanıtma kayıt tarihi: 07.08.2021-kabul tarihi: 20.12.2021]

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Tekin, Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı, Simurg, Ankara, 1997.

dilinin özelliklerini nispeten eserlerine yansıtması olsalar da) çok kolay değildir. Fonetik özelliklerin tespitinde diğer alfabelerde yazılan Türkçe metinler bu bağlamda bizlere daha çok fikir verir.

XVI. yüzyıldan itibaren Anadolu coğrafyasında Oğuz Türkçesinin impartorluk dili sıfatını taşıyarak bir yazı dili olmaya başlamasıyla Türkçe farklı etnik kökenden seyyahlar, elçiler, misyonerler, bilim adamı vs.'nin dikkatini çekmeye başlamış, bu doğrultuda farklı amaçlar için transkripsiyon metinleri dediğimiz eserler kaleme alınmaya başlanmıştır.³ Bu eserlerin kaleme alınan diğer eserlerden en büyük farkı konuşma dili özelliklerini daha iyi yansıtmasıdır.

Transkripsiyon metinleri, Türkoloji çalışmaları içinde önemli bir alandır. Sayıları çok olmayan bu metinler Türk olmayan seyyahlar, tutsaklar, elçiler, misyonerler vs. tarafından Türkçe öğrenmek-öğretmek amacıyla veya misyonerlik faaliyetleri için Latin, Grek, Kiril, Ermeni alfabeleri ile kaleme alınmıştır. Bu eserleri önemli kılan en önemli özellik, kaleme alınırken kelime ve eklerin yazımında imladan ziyade duyulurluğun dikkate alınmasıdır.

Transkripsiyon metinleri içinde en önemli metin şüphesiz Meninski'nin çalışmasıdır.⁴ Lakin hacmi ve içeriği ne olursa olsun Türk dili tarihi için her metin çok kıymetlidir. Bundan dolayı her metnin ilmi neşri son derece önemlidir.

Ekim 2019'da 17. Yüzyıl Türkçesinin söz varlığından bir kesitini ortaya koyan *17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı* adlı bir kitap neşri yapılmıştır. Çalışmanın sahibi Dr. Ömer YAĞMUR'dur. Yağmur, transkripsiyon metinleri içinde önemli bir yer tutan Antonio Mascis'in *Vocabolario Toscana e Turchesco*'su (1617) ile Giovanni Molino'nun *Dittionario della lingua Italiana, Turchesca* (1641) adlı eserlerinin karşılaştırmasına dayanan bir sözlük çalışması hazırlamıştır. Yağmur, çalışmasındaki madde başlarını Antonio Mascis'in ilgili eserine göre düzenlemiş; iç maddeleri ise Giovanni Molino'nun sözlüğü ile karşılaştırmıştır.

Yağmur, çalışmasındaki madde başlarını Türkçeye çevirerek araştırmacılara büyük bir kolaylık sunmuştur. Ayrıca Yağmur, ilgili eserlere (Argenti, Ferraguto, Montalbano, Carradori, Parigi, Meniski, Pianzola gibi yazarların eserlerine) referans vererek sadece karşılaştırmalı bir sözlükten çok öte madde başlarının etimolojik kökeni ve fonolojik değişimleri hakkında değerli bilgiler sunmuştur.

Yağmur'un çalışması "genel sözlük" ve "yer adları sözlüğü" olarak iki bölümden meydana gelmektedir.

Çalışmanın "genel sözlük" kısmında a harfinde 689, b harfinde 762, c harfinde 166, ç harfinde 269, d harfinde 674, e harfinde 328, f harfinde 128, g harfinde 426, h harfinde 388, ı harfinde 44, i harfinde 359, k harfinde 1016, l harfinde 83, m harfinde 491, n harfinde 209, o harfinde 179, ö harfinde 119, p harfinde 217, r harfinde 96, s harfinde 691, ş harfinde 166, t harfinde 630, u harfinde 139, ü harfinde 67, v harfinde 97, y harfinde 642, z harfinde 232 olmak üzere toplam 9287 madde başı yer alırken "yer adları" kısmında a harfinde 42, b harfinde 17, c harfinde 18, ç harfinde 5, d harfinde 12, e harfinde 14, f harfinde 10, g harfinde 12, h harfinde 7, i harfinde 31, j harfinde 1, k harfinde 58, l harfinde 14, m harfinde 29, n harfinde 12, o harfinde 28, ö harfinde 1, p harfinde 37, q harfinde 3, r harfinde 36, s harfinde 115, ş harfinde 7, t harfinde 38, u harfinde 10, ü harfinde 1, v harfinde 58, x harfinde 3, y harfinde 13, z harfinde 18 olmak üzere toplam 650 madde başı yer almaktadır. Buna göre "genel sözlük" ve "yer adları sözlüğü" kısmında 9937 madde başına yer verilmiştir. 9937 madde başı 17. yüzyıl Türkçesinin fonetik

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Yağmur, "Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4 (2014) Güz s.201-217.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara, TDK, 2011.

özelliklerinin tespiti için muazzam bir sayıdır. Bu bağlamda Dr. Yağmur'un *17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı* çalışması Türkoloji sahasında büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Eserin yeni baskılarında biraz daha istatistiki bilgilerin verilmesi ve çalışmaya, özgün eserden örnek sayfaların eklenmesi isabetli olacaktır.

Dr. Ömer YAĞMUR'u bu çalışmasından dolayı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.